

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Melakhim

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1835 oder 1836]

סיכלמ רפסל איבמ.

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9091

מבוא לספר מלכים.

אמר המבאר: כבר נודע הוא לכל דורש ספרי קורות התבל (זעטגעיטליטע), כי רושמי העתים (געטיכטשרייבער) יתחלקו בכלל לשתי כתות אשר תכליהם שונות זו מזו בהבדל עלום. הכת האחת תספר לנו את כל הנעשה לעת מן העתים — אם על פני הארץ לכל יושבי תבל יחד (זאוגעשיינע זעלטגעיטליטע), או לעם מיוחד (פאקטגעיטליטע), או לאיש פרטי (איןקאנדיטע), מפשט מכל החקירות בהשתלשלות הסבות ומצלי לחקור על מקור המקרים, אך יספרו כי כן גמלא וכן היה, והם נקראו סופרי דברי הימים ע"ד העברה (קאנדיטשרייבער). והכת השנית תשקיף בעין בקורת על כל הנעשה תחת השמש ע"ד סבה ומסובב, לדעת מדוע לעת מן העתים ד"מ עלה עם פלוני מעלה מעלה, עשה חיל והלליח, ולעת אחר ירד מטה מטה וילך לאחור ולא לפניו, נשתה גבורתו ונסכלה חכמתו, עד כי אבד זכרו וזגויס לא יתחשב עוד וכדומה לזה, והמה נקראו יודעי העתים (געטיכטעפארטער).

והנה התכלית הנרצה לכת הראשונה, היא, אך להזכיר ימות עולם והעתים אשר עברו ולא זולת זה, ולכן גם אם יעמדו סופרים רבים לעת אחר (אם המה סופרים כאמנים לא יכזבו בלשונם ולא יאמינו בשוא כתעה) או אם בדור אחרון יעתיק סופר אחר את דברי זולתו, יהיו דבריהם מתכוונים אין נוסף ואין נברע באיכות הענין, ואך סגנון הלשון יבדיל צניהם.

אולם לכת השניה, הספורים המה רק האמצעים אל התכלית המכוון, והוא להורות לעם כי משרש לדקה יפרה ישע, וממקור משחת ישטופון נחלי מות, וללמד לאדם (הן הפרטי הן הכללי) דעת לבחור בטוב ולמאוס ברע, ואת אשר יעשה וחי בהם וילליח בכל אשר יפנה הוא וזרעו אחריו, הן צמוסרי (איןקאנדיטע) הן צמדיני (פאקטליטע). אכן גם טוב ורע גם אושר ולרה הוא מן המפורסמות, ר"ל מן הדברים אשר ישתנו בערכם לפי מתשבת צני האדם*; ובאלה יתחלפו דעותיהם כפי תכונת נפש איש ואיש ואמונתו כפי מזג ארלו וסדר הנהגת המדינה (רעגירונגספארקא) אשר

* אל תשיבני איך יהיה טוב ורע המוסרי מן המפורסמות? הלא ה' נתן בקרבנו רוח נכון (געווייסען) אשר הוא ישפוט בלדק את מעשנו אם טוב ואם רע, דע ידידי! כי לא כן הוא, כי המשפט על טוב ורע המוסרי רק לשנל הוא, ואך על פיו יקום הרוח הזה לסערה אם הוא יגזור אומר כי הרשעו, אולם אם השכל ילדיקנו גם הרוח הזה ישקוט. והנך רואה עוד עתה ד"מ בארץ אסטוואינדען, אם ינה איש את נפש בהמה הקדושה בעיניו דם יחשב לו, יסתער לבו בקרבנו לא ישקוט ולא ינוח ונפאו עליו תאבל, ואם ישרפו אלמנותיהם באש יגילו ופניהם ינהילו כאלו הקריבו קרבן ריח ניחוח לה', הרוח הנכון יקום לדממה, ולא ישמעו קול נוגש.

מבוא לספר מלכים

הוא שוכן בה, וזה אשר יאמר עליו האחד כי הוא זה הטוב הגמור, השני יאמר רע רע, ואשר יחשוב זה להלל את האמת, בעיני האחר הוא פח מוקש, כל צואיו לא ישובו ולא ישיגו ארחות חיים. ולזה לא ימלטו דברי הימים אשר לסופרים מלכת הזאת מן החילוף והתמורה בהוספה וגרעון, אם גם שני הסופרים המה נאמני רוח ודברי שניהם נדקו יחדו, כי כל אחד כתב רק את היקר בעיניו, ואת הנמצא והנמאסה החרים, כי לדעתו אין תועלת בזכרם. — ומבלעדי זאת הנה גם התקשרות הסבות אל המסובבים היא חקירה עמוקה עד מאד, וברוב המעשים אשר נעשו תחת השמש ברלון האדם צעל בחירה חפשית, אין לבוא עד תכליתה בצרור, ולכן כבר יקרה כי איש אחד יחשוב לסבה הגורמת לתמורת העתים ומקרי הזמן דבר מה, ולזה יבא בארוכה לספר ממנו כל פרטיו, ובעיני השני לא מידו היתה כל זאת אך דבר אחר גרם ואותו יבאר באר היטב, ומן הראשון יעלים עיניו או יזכירוהו רק דרך העברה.

והנה בכל דברי הימים הנכללים בספרי קדש היו כוונתיהם (ממשה איש חלקים עד עזרא סופר מהיר) מכת השנית, כי לא היתה מגמתם להודיענו אודות ימי קדם ומקרי האומה הישראלית בשנים קדמוניות, רק כוונתם היתה להיות הספורים האלה לנו לקו משפט ולאבני נדק, לדעת את הדרך אשר נלך ואת המעשה אשר נעשה להשיג ההלכה האמתית ולטוב לנו כל הימים.

אולם דע ידידי שאם גם הי' לכל הסופרים האלה תכלית כל לי אשר שמו להם למטרה ואליה יכונו — והיא, להראות כי אלהי יעקב בחר לו ישראל לסגולתו ועיניו פקוחות תמיד על כל דרכיהם להנחילם יש, ולאשרם בארץ אם במקותיו ילכו ומלותיו ישמרו, ולשלחם בדרך פשעם אם במקותיו ימאסו ובמלותיו תגעל נפשם — מלבד זה היה גם לכל סופר וסופר תכלית מיוחדת מובדלת מתכלית רעהו נערך אל מעמד ומלכ האומה בעת כחצו הדברים על ספר, ולזה כבר יקרה שיהי' ענין אחד יקר מאד בעיני סופר אחד, כפי התכלית הפרטית אשר שם לפניו, וירחיב הדבור בו וידקדק בכל הפרטים כחוט השערה, ובעיני סופר אחר נקלה הוא אשטו מעליו ויעבור, או ירמוז רק עליו במאמרים קלרים.

ואחרי הדברים והאמת האלה, הנה עיניך ייטיבו לראות כי הוא מן ההכרח, אם נבא לחקור על איכות וערך כל ספר מספרי קודות העתים לפנינו, ובפרט אם נרלה להעריך אותו עם ספר אשר תוכן שניהם מתדמה ודברים אחדים יספרו, לשום עינינו על עת הצורו, ולדרוש היטיב על מעמד האומה המוסרי ומלכת המדיני בימים ההם, ואם יש לאל ידיו לברר שם המחבר לדעת מהותו ותכונת נפשו וערכו ביחס החברה (ייע בערגעווייב טעענזונג), אז נלך לצטט דרכנו אל מטרת חפץ הכותב ולא נחטוף.

ואחרי השתכלות הכוללת הזאת, נבוא אל שער מצוא לספר מלכים אשר יעדתי לדבר בו מאיכות הספר הזה ואופן חלופו מספר ד"הי כאשר הוא צידינו עתה. והנה לא נעלם מאתי כי כבר שמו ראשי החכמים ונכבדי דורשי העתים (הן מחכמי ישראל הן מיתר העמים) את הענין הזה למטרת חקירתם, גם עשו פרי והנליחו בהחדת הספקות האפוליס אם נעמיד ספורי מלכים וספורי ד"הי אלה מול אלה — ובראש חכמי ישראל הוא הרב דון יצחק אברבנאל אשר העמיק

מבוא לספר מלכים

בזה בהקדמה הכוללת אשר לו לכתיבים הראשונים ובהקדמתו לספר שמואל (עיין במבוא לספר שמואל אשר כתבנו), ואחרון בהם ידידי רי"ו בהקדמתו לר"ה אשר הגדיל לעשות כי אין נעלם ממנו כל דבר מקטון ועד גדול מכל החלופים והשנויים בשני הספרים אשר עליהם נבוא במשפט הבקורת, ולא נסתר מנגד עיניו מכל הסגולות הן בדרכי המליכה והן בתאר המלות (המיוחדות לכל ספר וספר); ובחכמי העמים רבו כמו רבו השוקדים על דבר החקירה הזאת, וקנתם התעה אותם דוח הבקורת להשים אשמה על כותב ד"ה, אם במסרון הידיעה בלכות הלשון, או בדמיה במלאכת חלקים, וראשי דבריהם והשתות אשר עליהם בנו יסודות עשונותיהם, הלא המה כתובים בהקדמה על ספר דברי הימים להחכם הנ"ל, והוא העריך מערכה לנגדם ודבר אתם משפטים, שרה עמהם וגם יכול להם.

והנה אם גם גדולים חקקי לב מצני עמנו ומזולתם התחקו על שרשי השתנות ספורי ספר מלכים מספר ד"ה, בכל זאת לא לשפת יתר אחשוב אם אחיה את דעתי גם אני, ואם גם קטני החכמים האלה עבו ממחני, וידעתי אך כמר מדלי נגד דעתם הרחבה מני ים, הן האמת אומר טמון אשר לפעמים יתורו אחריו אנשים חכמים מחוכמים ולא ימלאוהו, ואכר אשר יחרוש בבקרים לתומו יחשוף מלפניו — וקבל האמת ממי שאמרו. ואתה קורא הנעים שים לעיניך את דברי החכמי ראשונים וגם אחרונים כאשר המה רשומים בכתב אמת בהקדמת רעי הנ"ל (כי למה לי לשנות את דבריו ולהכביר מלים ללא ענין, הלא לכל קורא ספר מלכים בהעתקה הזאת, גם לפניו פתוח ספר דברי הימים אשר ילא כנר לאור) ותראה באיזהו דבר אחזתי את דרך החכמים שקדמוני, ובאיזהו סרתי ממנו ופניתי לי דרך אשר הישר בעיני.

ועתה לפי המסלה אשר סלתי לי, אחלק את הדרוש הזה לשני חלקים, האחד לחקור על מחבר ספר מלכים ותכלית חיבורו אשר רלה להשיג בו, והשני על מחבר ד"ה ותכליתו אשר שם לו למטרה, ואומר:

א כותב ספר מלכים ותכלית מחברו.

חז"ל אמרו (ב"ב 77 י"ד) ירמי' כתב ספרו וספר מלכים וקניות, ואין שום ראי' מכרעת בדברי חכמי העמים לסתור דבריהם אלה ולזה נחזיק בהם*, והנה ירמי'

(* ולא ידעתי מה זה היה להחכם יוחן במספר מבוא לספרי חלקים (חיינלזייטונג חין ריח געטטוינען ביכער) חלק שני סיק ראשון (לזווייטער טהייל ערטטער חבטניטט וויען זייטע 237) שאמר, כי רחוק הוא שחיה ירמי' עד שנת מ"ע לגלות נבל — כי הנה לא מלאנו במלכים ספור מאוחר מלאת יהויכין מבית הכלא ע"י אויל מרודך, ועתה לא וחשוב ירמי' החל רוח ה' לפעם בקרבו בשנת שלש עשרה שנה למלכות יאשיהו, ואז היה וער לעיר לימים (ירמי' ח' ב' — ז') ואם נחזיק שגם ירמי' היה אז בן שלש עשרה, ח"כ ימי חייו שווים לשנות מלכות יאשיהו, ויאשיהו מלך ל"א שנים (מלכים ב' כ"ב א'), ואחזיהו מלך רק שלשה חדשים (שם ב"ג ל"א), ואחריו קם יהויקים ומלך י"א שנים (שם שם ל"ו) הרי מ"ב שנים, יהויכין הבא אחרי יהויקים לא מלך רק שלשה חדשים והגלה אותו ונבדלנדר (שם כ"ד ח'), ובשנת שלשים ושבע לגלותו נשא אויל מרודך את ראשו (שם כ"ה כ"ו), מעתה אם נלטרף מ"ב שנים מן מלכות יאשיהו ויהויקים עם ל"ז של יהויכין, נמלא החשבון שבעים ותשע שנים; האם יפלא זאת כי ירמי' נבא לה' (אשר כולם מנת הנזירים לחמם לחם לר ומים לחן ישמו) הגיע לבגרות שמיים שנה?

*)

טבוא לספר מלכים

לא כתב הדברים לשמוע אופן כאשר ספרו לו אבותיו, אך היו לפניו מגלות ערוכות מסופרים שונים, וכמו שהעיד הוא בעצמו באמרו כמה פעמים: ויתר דברי וגו' הלוא הם כתובים וגו', ומהם הרים את היאות לחלית המכוון מאתו, אולם לבוא עד תכליתו אשר זאת לצדה תפיץ אור על תוכן דבריו, לדעת איזה העניינים צחר זהם להשימם לפני בני עמו, ואיזה העלם יעלים מעיני עם הארץ, לריכין אלו להקדים כי מעת סר אפרים מעל יהודה ונפלה מלכות ישראל מעל זרוע בית דוד, היתה החלוקה הזאת רע מאד צעיני כביאי ה', כי ראו רצת המכשלה אשר תסתעף מזה (הן צעיני האמונה הן צעיני הנלחת האומה), והיה כל מגמתם להסב לב ישראל אל בית יהודה כאשר תראה בכל דברי הנביאים.

והנה יראה כי כאשר צימי הושע בן אלה עלה מלך אשור ויגל ישראל אשורה, והושיב בארצם גרים מארץ נכריה (מ"ב י"ז כ"ג — כ"ה), הנה מדלת עם ישראל אשר השאיר בארץ, רבים מהם רלו לחסות תחת כנפי מלכי יהודה, כי היו באין שר ומושל למו, והנך רואה כי בפסח שעשה יחזקיה * כאשר שלח מלככים ואגרות על אפרים ומנשה (ד"ה ל' א') באו אנשים מאשר ומנשה וצולן (שם שם י"א), גם ספורש (שם ל' א') כי נתנו כל הצמות והמזבחות באפרים ומנשה עד לכלה, אולם צימי יאשיהו כאשר כבר נשצרה זרוע מלך אשור וחדל מלרדות באף עמים ולהתקלם במלכים, החזיק המלך יאשיהו בכל ארץ ישראל, ולזה היה צידו להעביר הגלולים גם מארץ ישראל כנזכר זה (במלכים ב' פרשה י"ג וצדה ב' פרשה ל"ד). וכבר ידעת כי חז"ל קבלו שירמי' החזיר עשרת השנטיים והמליך עליהם יאשיהו, ולעת כזאת ראה הנביא ירמי' לשום לפני בני ישראל את קורות ימי קדם, מאז החל לנמוח קרן בן ישי ** עד ימיו, להראות כי ה' צחר צדוד וצזרעו אחריו עד עולם, וכי כל ימי דוד עבד ה' ושלמה יד' ית היתה מלכותם עדינה וחקיפה, לא עמד איש מפניהם ואימתם ופחדם היה על כל העמים, כי גדול בקרבם קדוש ישראל וכבודו עליהם יראה צעיר הנצחית, ומאז נתנו ישראל כהף סודרת התפרדו איש מעל אחיו ויחלו ל"לשתי מלכויות, עזב אפרים את ה' המושיע אותם וילכו אחר ההבל, כי בכל מלכי ישראל אין עושה טוב אין גם אחד — הכל נאלחו — ולזה היו למשסה לאויביהם, והיו הולכים וחסוד עד כי ספו תמו מן בלהות, ולעת מן העתים כשל גם יהודה עמהם ללכת צדרכי מלכי ישראל, וצפרטו אס מלכי יהודה באו צצרית עם מלכי ישראל (וכאשר נבאר עוד) ואז גם ביהודה חרה אף ה' וירדו זהם שונאיהם.

והצמינה הזאת תהי' לנו נר לנתיבתו אשר צחר צו צספוריו, ולאורו נלך צטח לצמוד על מקור החלופים והשנויים בצספר הזה וד"ה, הלא תראה כי פקח עיניו ציוחר על קורות מלכי ישראל ואודותיהם (אשר רובם ככולם נשמתו צד"ה כמו שיצוא) להורות כי חלוקת המלכות היתה מקור משחת, וממנו נצעו כל הרעות והתללות אשר מנאו את ישראל ויהודה, באשר כי מעת מלך ירבעם זנת ישראל טוב ופנה אל אלהים אחרים, לזה סר ה' מעמם ולא הי' עוד צעזרתם כצימי קדם, גם הראה לנו בצספורי מלכי ישראל כי אך גזע ישי עשה שרש למטה ופרי למעלה, וצנל נר משרשיו חסו צני יהודה בכל העתים ולא נכרת לדוד יושב על כסאו, רק צמלכי ישראל לא היה

* וכפי הנראה נעשה הפסח הזה אצרי גלות עשרת השנטיים, שהרי נאמר וישב אל הפליטה הנצחית לכם מכף מלך אשור (ד"ה ל' ו'), וכן ולשוב לארץ הזאת (שם ע').

** וכבר אמרנו צמנוף לס' שמואל צשם הרדי"ף שגם רוב ספר שמואל ידי ירמיה צוננו

לאחר מהם יותר מצני רצעים יושבים לכסא, ורבים מהם נמח שמש צדור אחר, וזה עד כאמן כי רק לבית דוד יאחה המלוכה, וצידו חכון. — ויען כי צימי ירמי הנביא היו נביאי השקר אשר חזו משאות שוא ומדומים מחפרלים בעם מאד מאד (כנזכר בכמה מקומות בספרו), לכן הרבה לספר בספר מלכים ממעלות נביאי ה', ולהגיד הנוראות והנפלאות שעשו אליה ואלישע, אשר גם כן לא יזכרו לא יפקדו צד"הי, ועוד בדבר מזה.

אולם בספורי מלכי יהודה קינר יותר מאשר עשה מחבר ד"הי, כי עיקר כוונתו היתה להראות כי מאז מאסו ישראל בבית דוד, הלכו מדחי אל דחי צענין האמונה וינאו מרעה אל רעה צענין ממשלתם, עד כי הושלכו מעל אדמתם; עוד יראה כי אם היה גם לצני ישראל רושמי העתים, כאשר נאמר ויתר דברי וגו' הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל, הנה לא היו סופריהם נביאים ולא לא היו נאמנים לעדה, ולכן ראה ירמיה ברוח אלהים אשר שכן בקרבנו, לכתוב הדברים והאמת האלה מפיו, למען יאמינו בהם לעולם, אבל דברי מלכי יהודה כבר כתבם שמואל הרואה נתן הנביא גד החוזה שמעיה הנביא ועדו החוזה וישעיה הנביא כנזכר צד"הי, וידע מזה ירמיה שאם גם הוא ימנע ידו מלכתוב על ספר לזכרון כל פרטי הדברים, בכל זאת זכרם לא ימוש מזרע ישראל, כי הם כתובים על ספרי חסובי הסופרים, אכן לא במקרה וע"ד הזדמנות אחז בזה הספור ומזה הניח ידו, אך בכוונה מיוחדת כפי אשר גזרה התכלית המכוון מאתו, הריס מדברי הימים אשר לפניו, הספורים הנאותים אליה — ועל זאת נחקר.

הנך רואה אם תשים לנגד עיניך ספר מלכים וד"הי, כי כותב ספר מלכים העביר לרוב את מטאח מלכי יהודה וכסה על עונם הנזכרים צד"הי, ואך על המעט ימלא בהיפך שהסופר ד"הי העלים יעלים עיניו מדשעתם, ומחבר ספר מלכים יגלה קלונס לעין השמש. ולמען תשיג השגה שלימה צענין הזה אליג לפניך קורא הנעים כל מלכי יהודה כפי תולדותם, ואעירך על החילופים הנופלים בין מלכים לד"הי צמעשי המלכים האלה ובתכונת נפשם מטוב ועד רע, ובראשונה אליגה עמך סדר המלכים כפי מה שהם בספרנו, ואחרי כן אזכיר לעומת זה ספר ד"הי ותכלית מחברו.

והנה כפי מגמת ספר המלכים (כאשר אמרנו) להרים קרו בית דוד, אין אנו לריכין עוד לתת טעם מדוע מחבר ספר המלכים נשא לפשע איש ולא יזכור לו עון, וסופר ד"הי ישים אשמה בראשו ויחלל את כבודו. — אולם אם הדבר בהיפך, כי כותב מלכים יגנה את המלך על לא טוב עשה, וכזה ד"הי המריש ימריש ממנו, לזה מן ההכרח לשום עין לדעת מה זה ועל מה זה שיגה המחבר את טעמו לתת תפלה תחת תהלה, ונבאר זה כיד ה' הטובה עלינו.

דוד ושלמה*) גם שניהם לא זכו צעיני כותב שמואל ומלכים, כי המחבר לא הכמיד תחת לשונו כי אשת איש נפש יקרה תלוד, והתאווה תסית גם את המלך הגדיק לשפוך דם נקי ולהביא אשם נורא על נפשו, וכן לא התאפק מלספר כי אהב שלמה נשים נכריות והלך אחר גלולי העמים (ומכל זה אין זכר צד"הי), והסבה לזאת לפי שדברי דוד היו כתובים על דברי נתן הנביא וגד החוזה כמפורש צד"הי א"א (כ"ט כ"ט), והם היו מנכבדי הנביאים ונאמנים מאד לדוד ולשלמה בנו (כנראה בכמה

*) כנר הודעתיך כי אנחנו נחזיק שגם רוב ספר שמואל כמה דברי ירמי' ונדעת הרדי"א.

מבוא לספר מלכים

מקומות), וירא המחבר הזה לשלוח יד בדברי קדש, כי צוה הלא יראה לעין כי ערום יערים הוא ולא לאמונה גבר עטו; גם דברי שלמה היו כתובים על דברי נתן הנביא (דה"ב ט' כ"ט), וגם על ספר דברי שלמה (מלכים א' י"א מ"א) והספר הזה נראה שהיה רצו הערך, שהרי רק ע"ז לבדו (מלצר ספר ד"הי למלכים) העיר המחבר ספר מלכים, אף שהיו עוד סופרים שונים כותבי העתים כאשר מבואר בדברי הימים (במקומות שזכרנו וזולתם), וזה לעד כי היה הספר הזה יקר מאד בעיני הסופר של מלכים.

רחבעם, הנה במלכים (ב' י"ב כ"א — כ"ה) סיפר, כי היה עם לבצר רחבעם להלחם עם ישראל להסב אליו המלוכה, ובעלת הנביא שמעיה חדל מללחם במלחמה, ובד"הי נשמט המעשה הזה, כי ירמי' רצה להראות שמלכי יהודה שמעו תמיד בקול נביאיהם, והמלך ציטל רנונו מפני רנונס; אולם לא בירר האם היטיב רחבעם ללכת או הרשיע לעשות (*), ואך רמז כי נטה מאחרי ה', כי נאמר (מלכים ב' י"ד כ"ג): ויעש יהודה הרע בעיני ה' וגו', ואת שם המלך לא יעלה על שפתיו, אך בחולדות אביס בנו (אס ט"ו ג') אמר: וילך בכל חטאת אביו וגומר.

והסבה להחילוף הזה יראה לי, כי בענין מעשי רחבעם לא היו הסופרי' מסכימים לדעת אחת, ובעל ספר ד"הי הכריע בין דעות הסותרות, כי הוא אמר בדה"ב (י"א י"ז), כי הלכו בדרך דוד ושלמה לשנים שלש, ואח"כ (אס י"ג א') נאמר: ויהי בהכין מלכות רחבעם עזב את תורת ה' ויכראל עמו, ואחר זה יספר כי כאשר עלה עליו שישק מלך מלרים נכנעו שרי יהודה והמלך ויאמרו לדיק ה' (אס אס ו'), ואמר עוד: וגם ציהודה היו דברים טובים (אס י"ג), ובסוף הספור חזס, ויעש הרע ולא הכין לבו לדרוש את ה'. מכל זה נראה, כי כותב ד"הי היה רוצה להשוות הסופרים המתנגדים בחולדת רחבעם, ולזה החליט כי בחללת מלכותו הלך בדרך ה' ואח"כ סר ממנו, ובצוא אליו לרה ולוקה שב אל ה', וכאשר היחה הרוחה שוב עזב את ה', וירמיה לא היה רוצה להכריע בזה, ולזה הזכיר את חטאת רחבעם רק בדרך ההעברה (**).

אבים (ובד"הי שמו אביה), במלכים לא נזכר כי נתן ה' לו הנלוט על ישראל על כי בטח בו, כי געלה נפש ירמי' בכל המלחמות האלה אשר נלחמו בני ישראל איש עם אחיו, והיתה חרב איש ברעהו, ולכן לא זכר אותן כ"א במקומות מעטים לסבות ידועות, כאשר אבאר כל אחת במקומו (***) .

אבל זאת יפלא, כי במלכים (א' ט"ו ג') נאמר וילך בכל חטאת אביו וגומר, ובד"הי הזכירהו רק לשבח. ויראה, כי מה שהביא ירמי' מחולדת אביס הי' כתוב

(* ובדברי הימים הוא מפורש.

(**) אל חטת חטאת עלי כמה שאמרתי, כי לא כל הדברים הכתובים בספר ד"הי שלפנינו היו בדורים לירמי' כותב ספר מלכים, כי כבר קדמוי צוה שר המורה הרב דון יצחק אברבנאל, שכתב בפירושו לספר מלכים (ב' ח' כ"ג) על ענין מכחב מאליהו שאין לו זכר במלכים, אף שסם סופר כל מעשה תקפו וגבורתו, וז"ל: והדבר הזה לא זכרו הנביא באן, אולי לא נתאמת אליו הדבר ולכן לא זכרו עכ"ל.

(***) יאולי גם פרטי השלחמה לא נתאמתו אלל ירמי', כי באמת כבר רבים ראו בן חמהו על עולם שתי המחנות יהודה וישראל, כי כפי הנזכר בד"הב (י"ג ג') אשר אביה בארבע מאות אלף איש נחור גבורי המלחמה, וירבעם ערך לנגדו שמונה מאות אלף איש נחור גבורי חיל.

מבוא לספר מלכים

ד

במדרש הנביא עדו הנזכר בד"הב (י"ג כ"ב), ומדרש לדעתי הוא הספר אשר נכתבו הדברים אשר על אמתתם חקר ודרש איש נבחר והמה קיים מכל סיגי העניני הנאמרים ע"פ אומר ושעור או ע"ד הפלגה, ובאשר שזעל המדרש היה עדו הנביא, לכן לא ראה הנביא ירמיה לכסות על פשעי אביו; אך מקבר ד"הי לא שם לצו לזה, כי לא היתה זאת מכוונת כבודו כאשר אבאר במה שיבוא.

אסא, בחולדת אסא הזכיר לנו גם כותב ספר מלכים כל ענין מלחמתו שהי' לו עם מלך ישראל, מה שאינו מדרשו כאשר אמרנו, להראות כי לא טוב עשה אסא בעמיו כאשר שנתן יד למלך ארם וקרא לו לעזרה כגד אחיו בני ישראל, כי העוזרים נהפכו לעוכרים, ומן היום ההוא והלאה היה ארם קוץ מכאיב וסלון ממאיר לבית ישראל ויהודה, וכבר מפורש בד"ב (ט"ז ז') שהוכיחו חכמי על פניו ואמר בהשעך על מלך ארם ולא נשענת על ה' על כן נמלט חיל מלך ארם מידך וגו', וכבר שנו מלכי יהודה עוד בחולדתם כאשר קראו מלכי אשור להיות בעזרתם כגד מלכי ישראל, והיתה להם זאת לפח מוקש כמפורש במלכים ובד"הי, ועוד צימי לדקיהו בטחו במלרים כנזכר בירמי', ולכן ראה הנביא לעורר על זה, אך ממלחמת זרח הכושי (ד"ה"ס י"ד ח' וגו') לא הזכיר כאן דבר כדרכו לקוד (*), גם העלוס עין מקטאת אסא, כי בזה את דבר ה' ע"י חכמי הרואה ונתן את הנביא לבית המהפכת, וגם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים (ד"הי ש"ס ש"ס).

יהושפט, הנה כותב ד"הי הגדיל מאד לפאר ולרומם אותו עד למעלה, יספר את עוז ממשלתו כי בצטחונו באל המושיע הכניע כל הקמים עליו, יגיד רוב עשרו וכבודו, כי כל העמים קדמו פניו במנחה, ואת מעשה לדקתו אשר עשה בארץ, כי העמיד שופטים ושוטרים בכל שערי ערי יהודה וכי"ב; ושלוש פרשיות שלימות מספרות את כבודו (מפרשה י"ז עד כ'), ובמלכים אמר רק וילך בדרך אסא אביו וגו' (מ"א כ"ב מ"ג), ואך מעט מאודותיו כלולים עוד בקורות מלכי ישראל. והסבה לזאת יראה כי לא ראה הנביא להרבות בשבחיו לפי שהתחנן עם בית אחאז, וזה הי' לצור מכשול ולאבן נגף לבית יהודה כמפורש, וכבר התנבא עליו אליעזר בן דודוהו לאמר בתחצברך עם רשע פרץ ה' את מעשיך (ד"ה"ב כ' ל"ז). ולדעתי רמז לזה הכתוב באמרו במלכים (ש"ס מ"ה מ"ו) וישלם יהושפט עם מלך ישראל ויתר דברי יהושפט וגבורתו אשר עשה ואשר נלחם הלא הם כתובים וגו', כאלו יאמר, יען אשר בא בצרית עם מלך ישראל (כי על הצרית תורה מלת וישלם שאלם לא כן היה אומר ומלחמה לא היתה) לכן אינו מן הראוי לספר את יקר תפארת מלכותו.

יהורם ואחזיהו, על כבוד המלכים האלה לא חס הכותב ספר מלכים, לפי שסבת רשעתם היתה החתון עם בית אחאז מלך ישראל, כי כן כאמר על יהורם (מלכים ז' ח' י"ח) וילך בדרך מלכי ישראל וגו' כי בת אחאז היתה לו לאשה ויעש הרע בעיני ה', ובאחזיהו אמר (ש"ס כ"ז) וילך בדרך בית אחאז ויעש הרע בעיני ה' כבית אחאז כי חתן בית אחאז הוא, אך בכל זאת לא נזכר במלכים כי הרג יהורם את אחיו, וגם משרי יהודה (ד"ה"ב כ"א ד'), וכי מת בתולדות רעים ולא עשו עמו שריפה וילך בלא חמדה (ש"ס י"ט ו').

* ואולי שראה הנבוא גם בספיר הזה מענין ההפלגה והגוזמא, כי בא גם פה וילא אליהם זרח הכושי בחיל אלף אלפים ומרכבות שלש מאות, ומנחה עלום כזה עוד לא נראה ולא נשמע, וכבר הניעו חכמי העמים ראש על זה.

מבוא לספר מלכים

יהואש (או יואש), ישחומס כל חוקר על התמורה בתולדת יואש כפי מה שסופר ממנו כאן ובר"ה, כי נראה לעין שהכותב ספר מלכים עלם עיניו מראות צרע אשר הרבה לעשות אחרי מות יהוידע הכהן, כי שמע לעלת שרי יהודה, ויעזבו את בית ה' ויעזבו את האשרים והעלבים, והרג את בן יהוידע על אשר הוכיחו על פניו ולא זכר את המסד אשר עשה אביו, כמפורש בר"ה (ב' כ"ד י"ז וגו'), ומכל זה לא נזכר כאן דבר, אך הסופר מד חידה בלשון המשחמע לתרי אפי, כי אמר ויעש יהואש הישר בעיני ה' כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן (מלכים ב' י"ג ג'), וכבר יתבאר זה בשני חופנים שונים, כי כל ימיו אפשר שהוא מוסב על יואש או על יהוידע, ואך באופן האחרון יש לנו לשפוט, כי אחר מות יהוידע לא עשה עוד הטוב והישר. גם הכתיר תחת לשונו כי ה' נתן אותו ביד גדודי ארם (ועיין במלכים שם שם י"ט ומה שכתבו שם) ועשו בו שפטים ועזבוהו במחליים רבים כאשר בא כל זה בר"ה. והסנה בעצורה שם הנביא מחסום לפיו לבלתי הוליא את כל דוחו, לדעתי הוא: כי כבר אמרנו שמגמת ירמי' היתה להודיע כי ה' בחר בדוד ובזרעו אחריו עד עולם, וכסאו יכון לפניו כל הימים ולא ישב עליו זר, והנה סיפר לנו כי עתליה המרשעת החזיקה בצבט מלכות בית דוד, אך עוד מעט ונפלה המלוכה מעל זרועה, כסאה לארץ מוגר והיא הומתה בצר, וישב לכסא בן לדוד אשר נמלט מידה בדרך פלא, ולזה לא רנה לגלות כי המלך הראשון אשר מלך אחרי אשר שבה המלכות לבית דוד ואשר הליל ה' אותו מחרב עתליה בדרך נס, גם הוא סר מאחרי ה' ויעש הרע, והיה די לרמוז על זה במאמר נסתר הכוונה, והוא באמרו: כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן וכאשר אמרנו.

אמציחו, גם פה אחר הנביא ירמי' את דרכו להיות מגלה טפס ומכסה טפסיים אקלון מלך יהודה, ובחידות ולא במראה יודיע את חטאתו, כי אמר (מ ב י ד ג) ויעש הישר בעיני ה' רק לא כדוד אביו ככל אשר עשה יואש אביו עשה, והמפרשים הבינו שזה מוסב על הפסוק הבא, כלומר שזכה לא עשה כדוד אביו כי הבמות לא פרו וגו', ואף שאנכי פירשתי שם הענין שגם הוא לא עמד בנדקתו כמו אביו ע"ש, בכל זאת יהיה אף זה רק בדרך רמז, כי גם בראש (אלל יואש) בסתר דבר כאשר בארנו, ולא הגיד לנו כי צטוב מהכות את ארום הביא עמו חלהי ארום וישתחוו להם כנאמה בר"ה (ב' כ"ה י"ד). והנה סיפר לנו כאן כי נלחם בלחם עם מלך ישראל זנגף לפניו, כי לא יוכל להסתיר הדבר הזה לפי שהיתה זאת נודע בימיו לכל, שהרי מלך ישראל פרוץ בחומות ירושלים, ואולי היו עוד בימיו מקומות הפרולות נודעים אף שכבר חזקו את בדיקס, אך שנכל זאת לא הרבה לספר מהמלחמה הזאת ולא מהסנה אשר גרמה לזה כאשר עשה הסופר ד"ה, כי קנה נפש הנביא במלחמות עם ה' יחדו, ובאשר אמרנו פעמים.

עוריהו או עזיהו (עיין בצאורי מלכים ב' ט"ו א'), הנה בר"ה (פרשה כ"ו) הרחיב לספר את מעשה תקפו וגבורתו, כי נלחם והלליח זילך שמו עד לבוא מנרים, בנה ערים נשמות והחזיקם, עשה חיל בעצרת האדמה ומקנהו פרוץ בארץ, ומכנ זה אף לו זכר במלכים, כי יען היתה הללחתו לו לפת מוקש, כי בן נאמר (שם שם ט"ו וע"ז) כי הפליא להעזר עד כי חזק ונחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל בה' ויבא אל ההיכל להקטיר וגו', ולכן נראה המאמר הזה להעלים גם הסנה גם המסובב ממנה, ורמז אף כדרכו על ארדו במה שאמר (מלכים שם שם ג') ויעש הישר בעיני

ה' ככל אשר עשה אמליהו אביו, שיש לשפוט מזה שגם הוא לא עמד בצדקתו מחללה ועד סוף ימיו, וכאשר בארנו לעיל.

יוחס, גם בחולדתו קינר כותב ספר מלכים, לא זכר את מלחמתו עם מלך עמון אשר הכניע והי' לו למס עובד, וגם לא מענין הצנינים אשר בנה כמזכר זה צד"הב (פרשה כ"ז), ויראה לפי שנאמר במלכים (שם שם ל"ז) צימים ההם החל ה' להשליח ציהודה את רגין מלך ארם ואת פקח בן רמליהו (והספור הזה יעדר צד"הי) וזה לעד כי לא רנה ה' את מעשהו, וגם צד"הי (שם שם) ועוד העם משחיתים, לכן לא ראה הסופר להאריך בשנמו ולחת לו יקר וגדולה יותר מהראוי, וכתב רק ויעש הישר בעיני ה' ככל אשר עשה עזיהו אביו עשה (ועיין שם בצאור).

אחז, גם כותב מלבים גלה על עון אחז, ולא העלים את חטאתו כי רצה, כי יען הרצה לפשוט אף ממלכי ישראל, לזה לא חס הכתוב על כבודו, גם מימי אחז כבר החל ה' לקלות ציהודה, ומעת ההיא הושמה ירושלים עיר המלוכה למפגע למלכי ארם אשר אשור ובבל עד בי' טבעו שעריה. ואם גם צימי יחזקיהו היחה הרומה מעט הלח מנער היא ולא עמדה ימים רבים, שהרי בארבע עשרה שנה ליחזקיהו עלה סנחריב מלך אשור על ערי יהודה ויחפשו (מ"ז י"ט י"ג), וא"כ אף אם נאמר כי באותו הפעם שלח מלך אשור את תרחן וגו' (שם שם י"ז) (ועיין מ"ש שם בצאורי), הנה לא נשאר ממלכות חזקיהו רק ט"ו שנים, כי כ' שנים מלך, וצימי מנשה בנו כבר השל שוב הנגף וידל כבוד ישראל מאד ולא שב עוד לחיתנו, ולכן ראה הנביא שלח להבטיח רשעת אחז בלב, אך שבכל זאת לא הזכיר שמלך ישראל הנה בו מכה ענומה ועשה בעמו הרג רב מאה ועשרים אלף ציוס אחד הכל בני חיל (זה"ב כ"ט י') מטעמים שעוררתי עליהם כבר במלכים הקודמים.

חולם זכר הנביא את המצב שנבנה אוריה הכהן במלות המלך צהיכל ה', אף שהחטא הזה כלל נחשב הוא נגד כל התועבות שעשה אחז (ולכן השמיט בעל ד"הי זה), כי כפי הנראה היה המצב הזה קדש לה', ולא עשה אחז בזה רעה רק שהוא בעלמו הקריב עליו (וכבר עלה גם עזריהו להקטיר על המזבח, וכותב מלכים העלום עין ממנו כמו שאמרנו), הנה אולי היה המצב הזה עוד על תלו צימי ירמיהו, או קרוב לזמנו, כי מסוף ימי אחז עד תחלת מלכות יאשיהו לא הי' יותר מן פ"ד שנים, ולזה ראה שלא להעלים הספור הזה.

חזקיהו (או חזקיהו גם יחזקיהו), תולדת המלך הזה כאן וצד"הי עולים בעיקר הענין בקנה אחד, ואך בפרטי הדברים יבדלו, והוא כי ירמי' תלמיד ישעי' שמר את פי מורו ועל הרוב מלתו על לשונו, ולזה הרחיב הדבור בענין סנחריב וכתב כל דבריו ובזאת ישעי' על מפלתו כמעט ככתבם וכלשונם כמו שנח בספר ישעי', וכן הזכיר הפלת חזקיהו בחליו ורפואתו ע"י ישעי' והאות אשר נתן לו, ושליחות צדאור צלחדן בן צלחדן ומה שהסכיל יחזקיהו לעשות בדבר הזה, ומזון ישעי' עליו ממש כמו שנח צישיעי', וכותב ד"הי סיפר כל זאת רק בקצרה, אבל האריך לדבר כדרכו (וכאשר כבר עור) מכל אשר עשה המלך בענין טהרת המקדש וקדושת הכהנים והתייחסם וממעלה הפסח אשר עשה בהקבץ עמים יחד שבטי ישראל, ובמלכים אין לזה זכר כלל, אבל זכר במלכים (צ' י"ט ט"ו) כי שלח חזקיהו מנחה למלך אשור כל הכסף הנמנח צבית ה' וגו' וקנץ את דלתות התיכל וגו', יען לא נשא הסופר לחטאת כזאת לחת

מבוא לספר מלכים

לחת עדת אל לעבדים נושאי מנחה לעם נכר (אם לא כי אפס עלו ועזוב ועל פי ה' כמו שהיה צימי לדקיהו שגם ירמי' יעץ לעבוד את מלך בבל כי מן ה' ילח הדבר) כי בזה העירו רק רוח מלחמה בהעמים האלה לשב עוד עליהם, לשלול שלל ולבזו צו וכבר הערנו על זה, גם בא צד"הב (ל"ב כ"ה) ולא כגמול עליו השיב יחזקיה כי גבה לבו ויהיה עליו קלף ועל יהודה ועל ירושלים, ולא ראה ירמי' לגלות קלונו, שהרי נאמר שם (כ"ו) ויכנע יחזקיהו וגו' ולא בא עליהם קלף ה' צימי יחזקיהו, והנה היה זה על דבר שלוחי מלך בבל, וכבר סיפר שם במלכים את אשר עשה ואשר נגזר עליו, ולא היה מן הלוך למזכרת עון.

מנשה, תולדת מנשה כפי מה שנראה כאן, השתנה מספר ד"הי לא לבד ע"ד החילוף והתמורה ב"תרון וגרעון כמו שהוא בשאר מלכי יהודה, אבל גם ע"ל הסתירה וההכחשה, כי כפי המסופר ממנו במלכים עמד ברשעו כל ימיו, ולכן חטאתו לא נמחה בדור אחרון, כי נאמר במלכים על אמון בנו ויעש הרע בעיני ה' כאשר עשה מנשה אביו (מ"ב כ"א כ'), וכן הוא אומר ביהויקים אך על פי ה' היתה ביהודה להסיר מעל פניו בחטאת מנשה וגו' (שם כ"ד ג' ו'), וכמו כן נזכר זה עוד באיזהו מקומות במקרא כמו שבא בירמי' (ט"ו ד') ונחמיהם לזעוה לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה וגו'; אולם בדה"ב (פרשה ל"ד) מפורש כי מנשה שב ורפא לו, כי בהלך לו חלה את פני ה' ויכנע לפניו ובהתפלל אליו שמע ה' את תחנתו ויעתר לו וישיבהו ירושלים למלכותו, ובשובו עזב דרך רשע והסיר הגלולים מבית ה' ומירושלים ויבן מזבח לה' ויזבח עליו זבחי שלמים ותודה ויאמר ליהודה לעבוד את ה' אלהי ישראל. ואם גם עוד העם מזבחים ומקטרים בצמות היה זה רק לה' אלהיהם (ובזה לא הרע לעשות מרב מלכי יהודה הנדיקי' אשר גם בהם נאמר רק הצמות לא סרו עוד העם וגו').

והנה לא מלאתי מענה נכונה בסתירה הזאת באחד מן המפרשים; כי מה שכתב הרד"א וז"ל: ואחשוב שהכביא ירמי' אשר כתב זה הספר לא ראה לכתוב תשובת מנשה לזאת הסבה, ר"ל להיותה בלתי שלמה ולא כראוי וכתבה עזרא צד"הי, לפי שלא הי' נביא ועמד בסוד אלהים בירמי' שכתב ספר מלכים שעזב זכרון תשובתו, לפי שלא היתה תשובתו שלימה עכ"ל. ומי לא יראה את הלחץ ואת הדחק הזה? האנוש מחלוק ינדק? ואם בוחן לבות וכליות קיבל תשובתו וירחמהו, מה יעוז אנוש (אם גם הוא נביא) אשר רק למראה עיניו ישפוט? ועל כדומה לזה כבר דרשו חז"ל (סנהדרין ק"ד ע"ג) בטוב טעם הפסוק (איוב ל"ד ל"ג) האתה תבחר ולא אני. ועוד יקשה לדברי הרד"א שאם גם לא ראה הנביא בתשובת מנשה, מדוע העלים גם הספור כי הוצא צלה ושז למלכותו, הנכון לסופר נאמן להשמיט זה? והנה לדעת חכמי העמים נאצרו בלוק העתים והטלטול איזהו פסוקים מספר מלכים אשר כללו המעשה הזה; אולם לפי זה יפלא איך לא יכופר עון מנשה ואשמתו היתה נגד פני הכביא ירמי' תמיד כאשר זכרנו? ומלצר זה הנה רוב חכמי ישראל החליטו כי מנשה אין לו חלק לעולם הבא (סנהדרין דף ל' ע"א), וא"כ לא הטו אופן למה שמסופר מתשובתו צד"הי, ואף שהשיבו על רבי יהודה שאמר שיש לו חלק לע"הב, שנאמר ויתפלל אליו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו, ואמרו הם למלכותו שב לע"הב לא שב*) מ"מ נראה שזה רק דחוי בעלמא, כי הלא מסורה היא צידונו שאין לך

*) גם היה לפניהם הגירסא תחת ויעתר לו, ויחתר לו, כי כן אמרו שם (ק"ג ע"א) אמר ר' יוחנן שאם גשמי' מאי דכתיב ויפסלל אליו ויחתר, ויעתר לו מנעי ליה

דבר שעומד בפני תשובה, ואם יעזוב רשע דרכו וישוב אל ה' וסר עונו וטחאתו תכופר, כמו שאמר הנביא יחזקאל ובשוב רשע מרשעתו וגו' סיה יסיה ולא ימות (יחזקאל י"ח כ"זכ"ח), ואין ספק ששם הכוונה על החיים הנלחיים, ועיקר התשובה הלא היא כמ"ש הרמב"ם לעזוב דרך רשע ולא לשוב עוד לכסלה, וכן עשה מנשה; ואם גם יש דברים המעכבים או המונעים את התשובה כמ"ש הרמב"ם בהל' תשובה, הנה אם כבר הספיק ה' בידו לעשות תשובה לא ישיב עוד פניו ריקם ויענה ויאמר סלחתי, כי אל רחום ה'.

ולזה יראה לי ברור, כי לדעת חז"ל כבר שב מנשה אחרי כן שוב לסורו, ובעבור זה יזכיר ירמיה' אותו תמיד לגנאי ולא ראה להעיר על תשובתו, כי לא התמידה, וא"כ מה שנאמר בד"הי (שם י"ט) וכל טחאתו ומעלו וגו' לפני הכנעו הנס כתובים על דברי חוסי, מלות לפני הכנעו המה רק מידי הסופר ד"הי, (ואם נאמר כדעת ידידי רי"ו שם כי חוסי הוא שם עלם פרטי, יתכן כי גם הוא לא הי' נשמר מטעות), רקוק הוא לחשוב שיבוא ענין זה בחזיונות הנביאים, וזה בעלמו יהיה הענין אלל אמון כי אחרי שאמר (שם כ"ג) ויעש הרע בעיני ה' כאשר עשה מנשה אביו, ממש כמו שנאמר כאן, הוסיף מדעתו ולא נכנע מלפני ה' כהכנע מנשה אביו, כן יראה לי לבאר דעת חז"ל. ואין ספק כי ישר עשו שסמכו יותר על דברי ירמיה מעל עזרא, כי מלבד שרוח ה' דבר בירמיה' כמ"ש הרד"א, הנה סיה גם מנשה קרוב לזמנו ובודאי לא נעלם ממנו דבר מכל אודותיו. אולם יהי' איך שיהי' אם נחזיק בדעת חז"ל או בדעת חכמי העמים, הנה לא נמלט מתחת חסרון או יתרון באחד מספרי קדש אם במלכים או בד"הי, פנינו לימין ואין עוזר, לשמאל ואין מושיע, והבומר יבחר כי חלילה לי מלהכריע, כי אלו ואלו דברי אלהים חיים המה, והם רשאים ולא אני.

אמון, הן הוא מלך רק שתי שנים, ונראה שלא עשה דבר גדול אשר יוחק לזכרון, ולכן תולדותיו כאן ובד"הי שוים, אין הבדל ביניהם רק בסגנון המליצה. ויראה כי מפני זה לא בא בד"הי ויתר דברי אמון הלא הם כתובים כדרך הסופר, לפי שבכל ספרי העתים לא מלא דבר יקר אשר יעמוד לזכר דור דורים.

יאשיהו, יען היה המלך יאשיהו איש חס וישר, והי' גם איש עתי (לייטגענאס) לירמיה', לזה ירבה לספר מקורותיו והספורים כאן, ובד"הי אינם מתחלפים בעיקרם רק שכל אחד מהמחברים יאריך או יקצר בענין מן הענינים כפי כוונתו המיוחדת, כי ירמיה' שהיתה מגמתו (כאשר אמרתי בפתח דברי) להתאחד שבטי יה ומלך אחד ימלוך עליהם, יפרט את כל אשר עשה יאשיהו לצער הגלולים מכל הארץ ביהודה ובערי אפרים, והוא מלא את דבר ה' בענין המזבח אשר בבית אל, אבל יקצר בעניני טהרת המקדש והעמדת הכהנים והלויים ומעשי הקרבנות, ועזרה כפי המטרה אשר שם לו עשה בהיפך זה. גם לא זכר כאן שיאשיהו התגרה מלחמה עם מלך מלרים, ופרעה נכה הזהירו ואמר לא עליך אתה היום כ"א אל בית מלחמתי וגו' (דה"ב ל"ה כ"א), כי לא טוב עשה יאשיהו בזה לבוא במלחמה, ואת פי ה' ביד עבדיו הנביאים לא שאל, כי כן נאמר בד"הי (שם שם כ"ג) ולא שמע אל דברי נכו

(וכתב רש"י ומנחם היה כתוב ויעתר לו, כך שמעתי עכ"ל; וכך הוא בהגהה הנדפסת אלל שש"ס אשר ילא מקדש נפראג בנית איש מהיר במלאכת ה' הרב מהרמ"ל ירו אמר: ואפשר בד"הי שהי' לפני רשנ"י הי' כתוב ויעתר וכו' ע"ש) מכאן שעשה הנ"ל מספר רב נרקיע וכו' ע"ש.

מבוא לספר מלכים

מפי אלהים, רק סיפר כי המיתהו פרעה נכו (מ"ג כ"ג כ"ו וכו'), והקדים לזה אך לא שב מחרון אפו וגו' על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה, ולדעת חז"ל כוון הכתוב בזה שלא מת יאשיהו רק בעון דורו (מעניית דף כ"ז) * . גם לא צא כאן זכר מן הקינה שקונן עליו ירמי', ויש סמך בזה לדעת חז"ל שירמי' כתב מלכים, ובעבור ענותנותו לא זכר את זה.

יהואחז, לא מלך רק שלשה חדשים, וגם כאן גם בד"הי לא סופר ממנו רק שעשה הרע בעיני ה' ואין הצדל ציניהם, רק שבמלכים אמר ויאסרהו פרעה נכו צדבלה (מלכים שס"ג ל"ג), ושם נאמר ויסירהו מלך מלחיים ציהושלים (דה"צ ל"ג ו'ג'), ועיין מה שפכתתי בצאורי למלכים במקום הזה. והנה בשלשה מלכים אשר עוד עמדו ליהודה והם יהויקים יהויכין ולדקיה, הנה צמעשה המלכים עממן אין הצדל צין כאן וצין ד"הי, כי יחדו סרו אין עושה טוב, ומה שיפול מן הספקות בחילוף ספורי קורותיהם, כבר התבאר כל אחד במקומו, ואך על זאת אעירך כי בדה"צ (ל"ו י"ג) נאמר על לדקיה ולא נכנע מלפני ירמיהו הנביא מפי ה', וזה לא נזכר במלכים כי הנביא הזה הוא הסופר (**).

ואחרי הדברים והאמת האלה, הלל למראה עיניך תשפוט, כי אך ירמיה ולא עזרא (כאשר חשבו רוב חכמי ישראל וגם חכמי העמים) כתב ספר מלכים לתפארת בית דוד. — מעשה נשאר עוד טרם נגיע לדברי הימים, לחקור על קריאת הספר הזה בשם מלכים.

הנה ספר מלכים יתחיל בסוף מלכות דוד והמלך דוד זקן וגו', ולזה יפלא אין יקרא לספר הזה שם בפני עצמו? וכבר הרגיש הרד"א בזה, ואמר: לפי שקודם שלמה לא היתה המלוכה לירושלם להנחיל אותה אב לבנו ודוד המליך את שלמה בחייו להיות יורש עלר, ומן היום ההוא והלאה עד גלות הארץ לא שבתה המלוכה והי' כסא דוד תמיד נחלה מאב לבן, לכן התחיל בזה המעשה ספר חדש, וקרא אותו ציחוד מלכים, לפי שכל מלך אשר לא ינחיל את ממלטו לזרעו אחריו, אין ראוי לקראותו בעלם בשם מלך. אך לי דעה אחרת בזה, אשימה אותה נגד עין הקורא לשפוט עליה, אם לקרב ואם לרחק, ואומר:

דע קורא הנעים! כי בענין חלוקת וסדר ספרי הקדש יתחלפו וישתנו דעות המצברים, כי רבים ממפרשים הראשונים יקראו לנחמ' חלק שני מן עזרא, ורבים יחשבו ספר עזרא על ספר ד"הי (עיין הקדמה לד"הי מאת ירדני רי"ו הכ"ל). וכבר

* כל אוכל לעבור ברוחי מלהעירך על מקום עיון בכאן, והוא כי בפסוק כ"ח ינתק פתאום חוט הספור ונאמר ויתר דברי יאשיהו וגו', ואח"כ יספר מלחמת פרעה ומיתתו וקבורתו, ולא ראיתי לאחד מן המפרשים מי שהרגיש בזרות האמת, ויראה לי כי היה בדעת ירמיה לאיזה סבה מן הסנות להשלים ספר מלכים בימי יאשיהו, וחסם את דברו במאמר ויתר דברי וגו' כדרכו, ואח"כ נמלך והוסיף עוד לכתוב. גם יתכן שבא סופר אחר וגמר על ידו, ואין זה סותר לדברי חז"ל שירמי' כתב ס' מלכים, כי הכוונה רק על רובו ולא על כולו כאשר הודעתך פעמי'.

** כל אוכל להתאפק מלהראות לך גם במקום הזה, בי ערך ד"הי לא היה בעיני חז"ל יקר בשאר ספרי הקדש, כי הם אמרו (סנהדרין כ"ג ע"א) בקש הקב"ה להחזיר העולם כולו לתהו ובהו בשביל דורו של דקיי' נסתכל בלדקיה ונתקרה דעתו, והקשו ע"ז מפסוק במלכים שנאמר בלדקיהו נמי וועש הרע בעיני ה', ותיירטו שהיה בידו למחות ולא מיחה, הנך רואה שלא שמו לבם למה שבא בד"הי ולא נכנע מלפני ירמיה הנביא מפי ה', האם על איש אשר ימרה את פי סנביא נאמר שאלת ה' לכל העם בעבורו?

מבוא לספר מלכים

הראיתוך במבוא לספר שמואל, כי יש אשר לא יחלקו ספר שמואל לשנים, וכן הוא בסדר הספרים זה אחר זה, כי הנה חז"ל אמרו (ב"ב י"ד) סדרן של נביאים, ירמיהו, יחזקאל, ישעיהו, תרי עשר, ושקלי וטרי מדוע לא הקדימו ישעיהו. וזכר הספרים שבידינו פתחו סדר נביאים אחרונים בישעיהו, וכן בסדר של כתובים אנחנו לא נחזיק בדברי חז"ל הנאמרים שם (ע"ש). והנה ידעת (עיין במבוא לס' שמואל) כי הירוקימוס הסופר קרא גם לשמואל מלכים, וחלק ספר מלכים לארבעה חלקים (*), מעתה לא אחשוב לי זאת לעון אם אבחר ע"פ סדר העניינים בחלוקה אחרת שפרה עלי, והוא כי ספר מלכים יכלול ספר שמואל ב' ושני חלקי מלכים, ויתחיל ספר המלכים כיאות במלך הראשון שעמד לישראל, והוא דוד, כי שאלו במלכים לא יתינו, יען הומלך כגד רצון עליון רק בבקשת העם, וה' נתן להם מלך באפו ולקחו בעצרתו והוא אחד ואין שני לו. — ואעידה לי על הדעת הזאת שני עדים נאמנים, האחד מן המקרא, ואחד מן התלמוד, מן המקרא הוא, כי הנה דרך סופרי תנ"ך כי יתחילו כל ספר חדש אם הוא מחובר לספר שקדמוהו, במלת ויהי, כמו ויהי אחרי מות משה (יהושע א' א'), ויהי אחרי מות יהושע (שופטים א' א'), ויהי איש אחד (שמואל א' א'), ויהי צימי שפוט השופטים (רות א' א'), כי גם רות נמשך לספר שופטים ככודע, ויהי בשלשים שנה (יחזקאל א' א'), כי הוא מחובר לספר ירמיהו שהזכיר שם הגלות בסוף הספר, וכאן אמר ואני בתוך הגולה, וכן ויהי צימי אחשורוש (אסתר א' א'), כי מגלת אסתר הועתקה מספר דברי הימים למלכי פרס ומדי, ושם הי' מחובר צענין, אבל בחלק מן הספר לא יתחילו במלת ויהי רק במלה אחרת עם וי' הקישור להורות על החבור הגמור עם מה שלפניו, כמו ויפגע מואב (מלכים ב' א' א'), ויתחזק שלמה (דה"ב א' א'), וכן בעזרא ובשנת אחת לכורש (א' א'), כי הם הדברים צעלמם הנאמרים בסוף דברי הימים, (וכבר מבואר כי עזרא הוא רק המשך מד"הי, וע"ע מ"ש לקמן).

והנה ספר מלכים מתחיל והמלך דוד (מ"א א'), וזה לעד נאמן כי אין זה התחלת הספר כ"א התחלתו שמואל ב' המתחיל ויהי אחרי מות שאול, דוגמת יהושע ושופטים ושמואל א', ושני הספרים שאנחנו קוראים בשם מלכים, אך נספחו לו וחלקיו המה. והראי' מן התלמוד היא, כי על ידי החלוקה הזאת אם נשים שמואל ב' לראש ספר מלכים, יותר לנו ספק עמוס בדברי חז"ל, כי הם אמרו (ב"ב ע"ש) שמואל כתב ספרו וכו', וכבר הוכיח הרד"א ששמואל רק כמו שלישי ממנו כתב, וצפדע בחלק שני לא חלו בו ידי שמואל כלל, שהרי שמואל מת קודם שאול, וא"כ איך יחסו הם ז"ל ספר לשמואל אשר שתי ידות ממנו לא לו יהיו? אולם ע"פ דרכי הלא דברו נכונה, כי המה כיוונו רק על שמואל א', וע"ז הקשו והכתיב ושמואל מת? ותירלו דאסקיה גד החוזה ונתן הנביא. (ובמבוא לספר שמואל יש לי דרך אחר צזה המאמר ע"ש, אך דברי אלה יותר יתכנו צעיני).

ב ספר דברי הימים ותכלית מחברו.

כבר העמיק ירדני הנ"ל צדוש על מחבר ותוכן ספר דברי הימים עד להפליא, און וחקר דברי חכמים (הן מצני עמנו הן מזולתם) צענין הזה, ושפט והוכיח בטוב טעם ודעת, והוסיף ככוגה אור האמת, ולא ה־איר עוללות לבזור אחריו רק שנים

(* ועיין עוד בספר מאורת המסורה להמדקק הגדול ר' אלי' צפור ז"ל.

מבוא לספר מלכים

ובלשה גרגרים, וגם מצלעדי זאת החקירה הזאת בספר ד"הי איננה בעלם מכוונת הענין צמה שאנחנו צו עתה, על כן יהיו דברי מעטים להעיר את אוזן הקורא, על איזה ענינים בתכלית הסופר אשר לא שערו החכמים אקדמוני, ואומר:

הנה כבר הסכימו רוב המפרשים (וצראשם חז"ל), כי עזרא הוא הכותב ד"הי (ואם גם לא כל הדברים מפיו ינאו כאשר הוכיחו זה חכמים שונים, בכ"ז רבו בכלו), ותכליתו אליה תכוון יפרד לשני ראשים, האחת והיא העיקרית, לספר על דרך השתלשלות הדורות ביחס אל בני ישראל, מני הושע אדם עלי אדמה עד ימיו, וגם להגיד כסופר נאמן את אשר קרה להם לבני ישראל בעתים חלפו ועברו; אך כוון עוד שנית, לפאר ולרומם את מקדש ה', כי רצה להעיר בזה את רוח העם ולהרהיב עוז בנפשם לכל ירפו ידיהם ליסוד בית ה' ולשכלל היכלו, ולכן יספר בארוכה את כל הדברים אשר הכין דוד לבית (ואשר יפקד מקומם במלכים); ובעבור זאת הזכיר גם לטוב מעשי מלכי יהודה אשר הי' עם לבבם להחזיק את צדק הבית, ואשר הכינו את רוחם להראות את פני האדון ה' לבחות ולשחר פניו בקרננות (אם גם במלכים או שלא נזכר "מזה דבר, או שבא בדרך קלרה. והמקומות האלה נרשמים בכתב אמת בהקדמה לספר ד"הי לירידי הנ"ל), גם על הכהנים והלוים אשר עזרו עליון שם בעבור זאת את עיניו ביתר ההשגחה, והרבה לספר ביחוסם ומשמרת פקודתם (וגם זה תמלא מבואר היטיב בדברי ירדי); והנה מה שהביאו להאריך ביחס בית לוי בפרט, הוא כי ראה שרבים מהכהנים אשר לא מלאו את כתבם המתיחסים נגאלו מן הכהונה, כנזכר זה בעזרא (ב' מ"ג) ובנחמ' (ז' ס"ד), ואולם ביתר הענינים אשר אינם נוגעים בענין המקדש, כטה רק בזאת מדרך סופר ספר מלכים, כי הוא לא נשא פני איש ולא החניף לגבר, גלה את עון מלכי יהודה ולא כסה על חטאתם, כאשר עשה הנביא ירמ' (וכאשר בארנו באר היטב צמה אקדם), ואך בספורי ארבעה המלכים דוד ושלמה ואבים ומנשה, היתה רוח אחרת עמו, כי צדוד ושלמה העלים את חטאתם אף כי רבה (ובפרט חטאת שלמה אשר הלך אחרי אלהים אחרים), ומאבים לא הזכיר כלל מעשהו הרע בעיני ה' (עיין לעיל), ובמנשה יגיד לנו את חטובתו המעולה, ובעל ס' מלכים החריש מזה. והנה על דבר מנשה כבר הודעתך את דעתך (והיא תכלית הידיעה שלא אדע); אולם על שלמה אשר צו בחר ה' לבנות בית זבול לו, וזאת היתה בעיני עזרא הטובה שאין למעלה הימנה, והכתוב מעיד עליו וה' אהבו, לא מלא לבו להזכיר לו עון וחטאה; והסבה הזאת גרמה ג"כ שלא הזכיר לאבים עון כמו במלכים, כי אבים שמר משמרת בית ה' והתפאר בזה מאד (ד"ה צ"ג י"ג י' — י"ג), ולכן העביר על חטאתיו שלא נזכרו גם במלכים רק בדרך כלל (מ"א ט"ו ג'); והנה הטעם הזה בעצמו יספיק לנו אלל דוד כי הי' עם לבבו לבנות הבית והכין לבנו זהב וכסף ואבני יקר לרוב לנורך הבנין, ונתן לו את חבנית הבית לכל מלאכתו, הכל בכתב מיד ה' עליו השכיל, כנזכר זה בד"הי (א' פרשה כ"ח).

אולם יראה לי כי יש בענין הזה עוד צחינה אחרת ראוי להשתכל בה, כי היא חפיץ חוד על פני ספורי ד"הי בכלל, והיא: הנה אין לספק שרק בימי גולי צבל נפרץ החזון מביאת הגואל האחרון, כי בכל דברי הנביאים אשר קדמו ליחזקאל לא דברו מזה רק בסתר ובחדות וע"ד המליצה, וכבר כתב הרד"א שכל יעודי ישעי' נוכל לפרש על יחזקי' או על זרובבל, אבל יחזקאל ברור מללו בזה הענין, במראה ולא בחיבות ידבר, ממלחמת גוג ומגוג, הראה לנו את תכנית הבית האחרון, והליצ

גבולות ארץ לְצִי לַמַּסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכֵן הַנְּבִיא זְכַרְיָה (פְּרָשָׁה י"ד) גִּלְהָה נִוְרָאוֹת אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה ה' לְבָאוֹת בִּירוּשָׁלַיִם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, וּמֵלֹאכֵי חַסֵּם אֶת דְּבָרָיו בַּפְּסוּק הַנֶּה אֲנֹכִי שׁוֹלַח לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא וְגו', לְכֹל הַנִּפְלְאוֹת הָאֵלֶּה אֵין זְכַר בְּנְבִיאִים שֶׁהִתְנַבְּאוּ קוֹדֵם הַחֹרֶבֶן, לֹא עָלָה עַל דַּעַת אִישׁ שִׁיתְקַיְימוּ הַיְעוּדִים הָאֵלֶּה בַּיָּמֵי זְרוּבָבֶל, כִּי לֹא הֵיחָה זֹאת גְּאוּלָּה שְׁלִימָה, כִּי לֹא נַעֲשֶׂה דָבָר מִכֹּל אֲשֶׁר נִבְּאוּ הַנְּבִיאִים הָאֵלֶּה, וְהַבַּיִת שֶׁבָנָה זְרוּבָבֶל אֵין לוֹ דַּמְיוֹן כָּלל עִם חֲבִנִית הַבַּיִת שֶׁרָאָה יִחְזַקְאֵל, וְגַם לֹא שָׁכַן יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְטָיו, שֶׁהָרִי לֹא עָלוּ רַק יְהוּדָה וּבְנֵימָן, וְגַם הֵמָּה עַדִּיּוֹן עֲבָדֵי מַלְכֵי פָּרַס הָיוּ, וְאִ"כ אֵין לְסַפֵּק שֶׁהָיוּ עֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל מִיחֻלּוֹת לְבִיאַת הַגּוֹחַל הָאֲמִתִּי.

גַּם יֵשׁ לְחֹשֶׁב בְּצַרְרוֹ, כִּי רוּבֵם הָאֲמִינִי שְׂדוּד צַעֲלָמוֹ יִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם, כַּפְּשׁוֹת הַכְּתוּבִים שֶׁנֶּאֱמַר וְרַעַה אַתְּהֵן אֶת עֲבָדֵי דוּד הוּא יַרְעָה אוֹתָם וְגו' (יִחְזַקְאֵל ל"ד כ"ג) וְכֵן וְעֲבָדֵי דוּד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וְדוּד עֲבָדֵי נְשִׂיא לְהֵם לְעוֹלָם (ש"ס ל"ז כ"ד וּב"ה), וְגַם זֶה אִי אֲפֹשֶׁר לְפָרֵשׁ עַל זְרוּבָבֶל כְּאֲשֶׁר יִרְאֶה כָּל מַעֲיִין שֵׁם, וְלִזֶּה חֲשַׁבְנוּ כִּי מֶלֶךְ דוּד צַעֲלָמוֹ יִקִּץ מִקֶּרֶב יִשְׂנֵי אֲדַמַּת עֶפֶר וַיְחִיָּה וַיְהִי לְהֵם לְמֶלֶךְ, כִּי כִבֵּר הַחֲפֵשֶׁטָה גַם הָאֲמוּנָה בְּתַחֲמֵית הַמַּתִּים בִּיתֵר עַז, וְדִנְיָאֵל אָמַר בְּפִירוּשׁ וְרַבִּים מֵיִשְׁנֵי אֲדַמַּת עֶפֶר יִקִּיצוּ אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֵלֶּה לְחַרְפוֹת לְדַרְחֹון עוֹלָם (דִּנְיָאֵל י"ג ב'*) , וְהֵנָּה חֲכוּ כָּל בְּנֵי הַגּוּלָּה לְיוֹם אַחֲרוֹן אֲשֶׁר יַעֲמוּד דוּד בְּחִיר ה' לְהִיּוֹת מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם כָּל הַיָּמִים, וְלִכֵּן לֹא רָאָה עֲזַרְאֵל לְתַת שׁוֹם דּוּפִי בְּקִדּוּשׁ עֲלִיוֹן הַזֶּה, אֲשֶׁר עֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל עָלָיו וּמַחֲכִים לְבִיאַתוֹ, וְצַעֲבוֹר זֶה לֹא הַזְכִּיר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כִּי מִגִּמְחוֹ הִי' לְהַרְאוֹת רַק כִּי לֹא סָר שִׁבְטֵי מִיְהוּדָה, וְאִזּוֹ הוֹמַלְךְ דוּד עַד זְרוּבָבֶל שֶׁהִיא מִגְזַע יִשְׂרָאֵל וְהִי' נְשִׂיא לְהֵם כְּאֲשֶׁר עָלוּ מִן הַגּוּלָּה, וְאִ"כ יֵשׁ לְקוֹוֹת אֵל ה' כִּי עַד מֵהֵרָה יִשְׁלַח אֶת דוּד מִשִּׁמְכוֹ, וְלִדְרֹךְ יִמְלוֹךְ מֶלֶךְ.

וְעַל דָּבָר שְׁמוֹת הָאֱלִילִים אֲשֶׁר לֹא נִשָּׂא הַמַּחֲבֵר דְּבָרֵי הַיָּמִים עַל שְׁפָתָיו (עֵינֵן דְּבָרֵי יִדִּידֵי רִי"ו) וְזָכַר רַק שֵׁם הַכּוֹלָל לְכָל ע"ז וְלֹא הַפְּרָטִי, יִרְאֶה לִי, כִּי רָאָה עַל כֵּהָ צִדְרָךְ מוֹסֵר וְכַבּוֹד לְמֶלֶךְ פָּרַס אֲשֶׁר הַגְּדִיל לַעֲשׂוֹת עִם עַם ה' וְנָתַן מַתְנוֹת רַבּוֹת וְנִכְבְּדוֹת לְבֵית אֱלֹהִים, וְאִךְ יַעֲשֶׂה הַרְעָה הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת לְחַרֵּף וּלְגַדֵּף אֶת אֱלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר יֵלֵךְ מִשֵּׁם כְּכַבּוֹד גְּדוֹל מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וְאֲשֶׁר עוֹד עָתָה הוּא סָר לְמַשְׁמַעְתָּם. וְהֵנָּה אֵין סַפֵּק כִּי כָּל הָאֱלִילִים הַנִּזְכָּרִים בְּשְׁמוֹתָם בְּסֵפֶר מַלְכִים, הָיוּ גַם אֱלֹהֵי הַעַמִּים אֲשֶׁר תַּחַת מַמְשַׁלַת כּוֹרֵשׁ, כִּי הַמֶּלֶךְ כּוֹרֵשׁ הִי' מוֹשֵׁל מִמְשַׁל רַב, וְלִזֶּה הַעֲלִים אֶת שְׁמוֹתָם.

וַיִּתֵּר הַחֲלוּפִים וְהַשְּׂנוּיִים שֶׁבִּין סֵפֶר מַלְכִים וְד' הִי, כִּבֵּר הָעֵרְנוֹ (אֲנִי וְרַעִי רִי"ו) בְּמִקוּמוֹת הַרְאוֹיוֹת בְּצַחוּרְנוֹ כָּל אִישׁ וְאִישׁ בְּבִרְכַת ה' אֲשֶׁר עָלָיו מֵאֵת חוֹנֵן הַדַּעַת, וְאִם גַּם אֲנֹכִי צַעַת בְּאַרְתִּי הַסֵּפֶר הַזֶּה לֹא רָאִיתִי בְּאוּרוֹ עַל דְּבָרֵי הַיָּמִים, לְצִי בְּטוֹת שֵׁאֵם גַּם לֹא יִהְיוּ דְּבָרֵינוּ מִתְכוּוֹנִים, לֹא יֵהִי סוֹתֵרִים זֶה אֶת זֶה.

וְטַרַם אֲכַלֶּה לְדַבֵּר, עוֹד אֲחַוֶּה אֶת דַּעַתִּי צַעֲנִין הַסַּפֵּק בְּמָה שֶׁשְׁמוֹ מֵאֲחַפְּי חַנ"ךְ אֶת סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים בְּסוּף כָּל כְּהַצִּי קִדְשׁ, אֲךָ שֵׁאֵין סַפֵּק כִּי עֲזַרְאֵל וְנַחֲמִי מֵאוֹחֲרֵים בְּזַמַּן, וְכִבֵּר הָעֵיר ע"ז יִדִּידֵי הַכ"ל (וְהַנְּבִיא בְּמַשְׁפֵּט כָּל דָּבָר מִקְטוֹן וְעַד גְּדוֹל צַעֲנִין

* וְאִם גַּם נָא בִּישְׁעִי (כ"ו י"ט) יִחִיו מִתִּיךְ נְבִלְתֵי יְקוּמוֹן, הֵנָּה מִלְבַּד כִּי שֵׁם יִפְרֹשׁ זֶה גַם בְּדִיךְ מִשָּׁל, וְכַמוֹ שֶׁהַנְּבִיא הִרְאָה ע"כ שֵׁם יֵשׁ אוֹמְרִים ע"ש, הֵנָּה גַם לְדַעַת רַש"י יֵהִיָּה זֶה רַק ע"ד חֲפֵלָה וְלֹא לְהַנְטָחָה, עֵינֵן בְּדַבְּרוֹ.

מבוא לספר מלכים

הזה) ואומר: הנה כבר אמרתי בתחלת המבוא הזה כי כל כותבי ספרי הקדש שמו להם רק נקודה אחת למטרה, והיא, להגיד כי חלק ה' עמו יעקב חבל כחלחלו; וכבר הודעתוך בהמעמר לספר בראשית (א' א') שגם מעשי בראשית סיפר לנו ג"כ לכוונה הזאת להחזיק אמונת ישראל בענין יום המנוחה (עיין שם), התחילו ספרי הקדש בבחינת אדם הראשון והשתלשלות הדורות עד שבחר ה' באברהם עבדו ובזרעו אחריו, והלליחו שבטי ישראל ועשו פרי, עלמו מאד ובאו אל הנחלה והמנוחה אל ארץ מצרית, עיני ה' דורשות אותה תמיד, ואת אשר קרה להם כאשר היו לעם, העמידו מלכים לכסא וירשו שערי אויביהם, עד כאשר הרשיעו לעשות הפריעו מוסר ויראת ה' עזבו, עלה בהם אף ה' וישליכם מעל אדמתם, ובענין הזה (כלומר בחורבן בית ראשון) ראוי להשלים הספורים האלה, כי מהיום ההוא ועד עתה עוד לא שבו בנים אל גבולם (כי רק מקתחם עלו מבבל), וכבוד הלצנון וחפירת המלכות לא נתן להם עוד, וכן עשו וחתמו בד"ה, ולדעתי היה חתימת ד"ה צפסוק כ"ב למלאת שבעים שנה, אולם יען שרלו להשלים כל ספרי קדש בדבר נחמה, לכן הוסיפו עוד שני פסוקים מספר עזרא, שגם הוא עוד לד"ה יחשב כאשר אמרנו, עד ויעל, וכמו שעשו בסוף ישעי' ובמגלת איכה. את זה ראיתי להקדים לספר מלכים, ויהיו נא דברי אלה לרנון בעיני הקורא, וזה שכר פעולתי.

פראג בחודש חשוון תקצ"ו לפ"ק.

וואלף ברמ"ל נ"ע.